

УДК 159.9

ЛУК'ЯНЕНКО Н. М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ)

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРИЙОМНИХ БАТЬКІВ

У статті описуються результати дослідження соціально-психологічних особливостей прийомних батьків. Представлений порівняльний аналіз показників між сім'ями, які виховують прийомних та біологічних дітей та сім'ями, які виховують лише прийомних дітей, а також відмінності у сім'ях відносно прийомних та біологічних дітей. Виявлені та описані значимі відмінності між такими сім'ями.

Ключові слова: прийомна сім'я, соціально-психологічні особливості прийомних батьків, процес усвідомлення прийомного батьківства.

У ході теоретичного аналізу були проаналізовані теоретичні підходи до визначення соціально-психологічних детермінант усвідомлювання подружжям прийомного батьківства та виділені соціально-психологічні особливості прийомних батьків. Існуючі соціально-психологічні особливості та наявність проблемних ситуацій у прийомних сім'ях виявилися мало дослідженими та актуальними для соціальної роботи з прийомними батьками [9].

Найчастіше у прийомних батьків зустрічаються такі психологічні проблеми: неузгодженість батьківських позицій щодо виховання дитини; невпевненість у собі як батьках; диференціація установок стосовно прийомних та біологічних дітей; завищені очікування стосовно прийомної дитини; незрозуміння позицій іншого батька/матері та низький рівень вміння регулювання та управління конфліктними ситуаціями у сім'ї.

На основі теоретичного аналізу соціально-психологічних проблем прийомних батьків були виділені приблизні детермінанти усвідомлювання подружжям прийомного батьківства: материнська та батьківська позиції у сімейній взаємодії; батьківські установки стосовно прийомних та біологічних дітей; очікування від прийомної дитини; рівень гнучкості та рівень управління сімейною системою; прийняття дитини, як безумовної цінності; вміння виражати емоційну підтримку [10].

З метою вивчення особливостей процесу усвідомлення прийомного батьківства, було здійснено порівняльний аналіз отриманих результатів дослідження між групами батьків, які виховують прийомних та біологічних дітей («експериментальна група №1») та батьків, які виховують лише прийомних дітей («експериментальна група №2»).

Інтерпретацію отриманих результатів нашого дослідження ми почнемо з «Опитувальника емоційних стосунків у сім'ї». Першими порівняємо показники експериментальної групи №1 відносно біологічних та прийомних дітей за «Опитувальником емоційних стосунків у сім'ї» [1, 2].

Аналізуючи показники за опитувальником звернемо увагу на ті з них, які відрізняються в експериментальній групі №1 відносно біологічних та прийомних дітей за такими шкалами: «безумовне прийняття дитини» $X_{\text{сер.}} = 25,75$ – відносно біологічних та $X_{\text{сер.}} = 15,25$ – відносно прийомних; «ставлення до себе, як до батьків» $X_{\text{сер.}} = 25,78$ та $X_{\text{сер.}} = 15,23$ відповідно; «орієнтація на стан дитини при побудові взаємодії» $X_{\text{сер.}} = 21,43$ – відносно біологічних та $X_{\text{сер.}} = 19,58$ – відносно прийомних дітей; «вміння впливати на стан дитини» $X_{\text{сер.}} = 24,00$ та $X_{\text{сер.}} = 17,00$; «надання емоційної підтримки» $X_{\text{сер.}} = 18,43$ та $X_{\text{сер.}} = 22,58$ відповідно.

Результати порівняння отриманих емпіричних даних стосовно біологічних та прийомних дітей у експериментальній групі №1 відображені на рисунку 1.1.

Таким чином, при порівнянні показників експериментальної групи №1 відносно біологічних та прийомних дітей, особливу увагу звертають на себе результати, які значно відрізняються між собою за першою шкалою «безумовне прийняття дитини», яка має середнє значення відносно біологічної дитини $X_{\text{сер.}} = 25,75$ та $X_{\text{сер.}} = 15,25$ – відносно прийомної. Це підтверджує наше припущення, що батьки люблять і завжди будуть любити біологічну дитину такою, якою вона є та зможуть їй пробачити все, що б вона не зробила через свою безумовну любов до неї. А стосовно прийомної дитини батькам не завжди легко прийняти її такою, якою вона є, адже ди-

тина потрапляє у їх сім'ї з певними особливостями, через що у них може виникати бажання щось у ній змінити та може засмучувати те, що вона росте не такою, як їм би хотілося.

Відмінність за другою шкалою «ставлення до себе, як до батьків», яка має $X_{\text{сер.}} = 25,78$ експериментальної групи №1 відносно біологічної дитини та $X_{\text{сер.}} = 15,23$ відносно прийомної, може означати, що у батьків відносно біологічних дітей існує впевненість у тому, що вони можуть впоратися з більшістю проблем та ситуацій у вихованні дитини та їм успішно вдається навчити дитину, що і як робити. У свою чергу, виховання прийомних дітей може виявитися важчим, ніж вони очікували, тому у батьків може виникнути невпевненість у собі, як батьках.

Наступними можна проаналізувати відмінності за шкалами: «вміння впливати на стан дитини», яка має середнє значення експериментальної групи відносно біологічної дитини $X_{\text{сер.}} = 24,00$ та $X_{\text{сер.}} = 17,00$ – відносно прийомної. Це може підтверджувати, що батьки легше можуть заспокоїти або перелаштувати біологічну дитину на інші заняття, відчуючи, що саме необхідно дитині. А у вихованні прийомних дітей часто виникають ситуації, коли батькам буває важко допомогти дитині заспокоїтися чи змінити настрій та ситуації, коли батьки не відчувають, чого потребує прийомна дитина.

Отже, необхідно зазначити, що при порівнянні показників відносно біологічних та прийомних дітей усередині цієї групи були виявлені статистично значимі відмінності за такими шкалами: «безумовне прийняття дитини» на рівні значимості $p < 0,003$, «ставлення до себе, як до батьків» на рівні значимості $p < 0,003$, «вміння впливати на стан дитини» на рівні значимості $p < 0,045$. Достовірно зафіксовано, що досліджувані експериментальної групи №1 демонструють значно більші показники відносно біологічної дитини, ніж прийомної за такими шкалами: «безумовне прийняття дитини», «ставлення до себе, як до батьків», «вміння впливати на стан дитини» [5].

Така сама процедура була проведена для порівняння показників відносно біологічних та

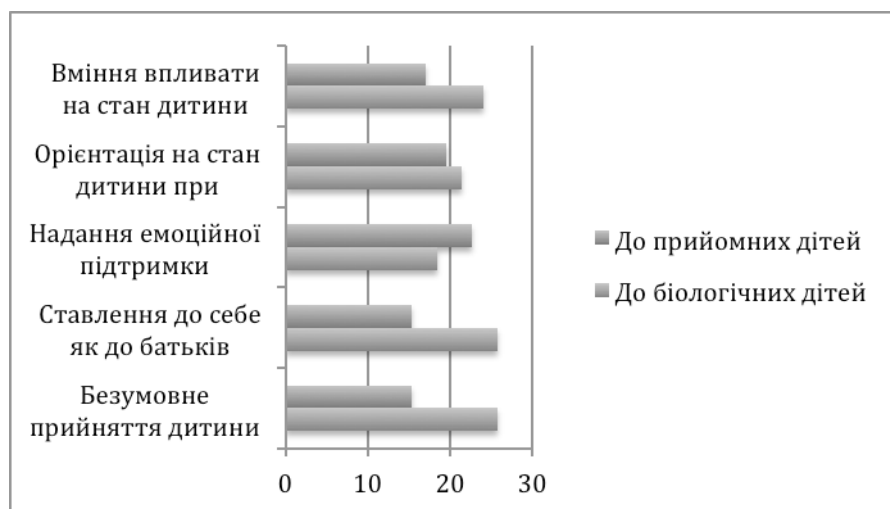

Рис. 1.1. Порівняння результатів дослідження за опитувальником ОДРЕВ у експериментальній групі №1 відносно біологічних та прийомних дітей

прийомних дітей у експериментальній групі №1 за результатами «Інтерв'ю». Аналізуючи результати показників «Інтерв'ю» звернемо увагу на ті, які відрізняються між ними за такими шкалами: «рішення про прийомну дитину» $X_{\text{сер.}} = 30,50$ в експериментальній групі №2 відносно біологічних дітей та $X_{\text{сер.}} = 10,50$ в експериментальній групі №2 відносно прийомних; «прийняття дитини» $X_{\text{сер.}} = 26,88$ та $X_{\text{сер.}} = 14,13$ відповідно; «очікування від дитини» $X_{\text{сер.}} = 24,00$ та $X_{\text{сер.}} = 17,00$; «впевненість у собі» $X_{\text{сер.}} = 24,80$ та $X_{\text{сер.}} = 16,20$; «лабільність методів виховання» $X_{\text{сер.}} = 23,65$ та $X_{\text{сер.}} = 17,35$; «пріоритетність потреб дитини» $X_{\text{сер.}} = 26,88$ та $X_{\text{сер.}} = 14,13$; «вміння заспокоїти дитину» $X_{\text{сер.}} = 24,60$ та $X_{\text{сер.}} = 16,40$; «вміння налаштувати на роботу чи дії» $X_{\text{сер.}} = 25,75$ та $X_{\text{сер.}} = 15,25$; «вміння планування та управління» $X_{\text{сер.}} = 28,10$ та $X_{\text{сер.}} = 12,90$ відповідно.

Результати порівняння отриманих емпіричних даних відносно біологічних та прийомних дітей у експериментальній групі №2 відображені на рисунку 1.2.

Отже, при порівнянні показників експериментальної групи №1 відносно біологічних та прийомних дітей, звертають на себе увагу показники, які відрізняються за шкалою «прийняття дитини» $X_{\text{сер.}} = 26,88$ у експериментальній групі №1 відносно біологічних дітей та $X_{\text{сер.}} = 14,13$ відносно прийомних. Це підтверджує наше припущення, що батьки приймають та люблять біологічну дитину такою, як вона є, на відміну від прийомної дитини, яку через певні особливості часто хочуть змінити та засмучуються, коли вона не виправдовує їх сподівань [8].

Різниця за другою шкалою «очікування від дитини», яка має $X_{\text{сер.}} = 24,00$ експериментальної групи №1 відносно біологічних та $X_{\text{сер.}} = 17,00$

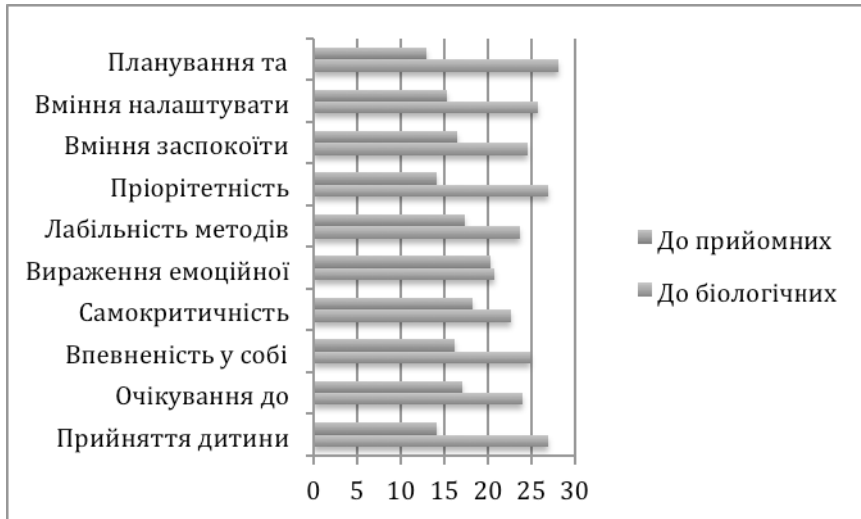

Рис. 1.2. Порівняння показників дослідження за «Інтерв'ю» відносно біологічних та прийомних дітей у еспериментальній групі №1

відносно прийомних, та «впевненість у собі» $X_{\text{сер.}} = 24,80$ та $X_{\text{сер.}} = 16,20$ відповідно. Ця різниця свідчить про те, що впевненість у собі як батьках у вихованні біологічних дітей значно вища, ніж у вихованні прийомних. Причиною цього може стати те, що батьків, які виховують прийомну дитину, постійно перевіряють соціальні служби та інституції, їм може здаватися, що вони роблять щось не так у вихованні прийомної дитини, тому впевненість у собі може бути заниженою.

Необхідно наступними проаналізувати відмінності між показниками за шкалою «лабільність методів виховання» $X_{\text{сер.}} = 23,65$ відносно біологічних та $X_{\text{сер.}} = 17,35$ відносно прийомних, що може означати те, що прийомні батьки використовують як методи заохочення, так і методи покарання стосовно біологічних дітей, а по відношенню до прийомних іноді бояться використовувати заохочення, «щоб не розбалувати дитину», а покарання – «щоб не залякати». Бувають також випадки, коли батьки використовують лише методи заохочення або методи покарання до прийомних дітей, що є негативним досвідом, адже тоді прийомним дітям важко зрозуміти, що вони роблять погано, а що добре.

Продовжуючи аналіз результатів дослідження за методом «Інтерв'ю» звернемо також увагу на ті показники, які відрізняються відносно біологічних та прийомних дітей у прийомних батьків за такими шкалами: «вміння заспокоїти дитину» у прийомних батьків відносно біологічних дітей середнє значення $X_{\text{сер.}} = 24,60$, а відносно прийомних – $X_{\text{сер.}} = 16,40$ та «вміння налаштувати на роботу чи дії» $X_{\text{сер.}} = 25,75$ та $X_{\text{сер.}} = 15,25$, «вміння планування та управління» $X_{\text{сер.}} = 28,10$ та $X_{\text{сер.}} = 12,90$ відповідно. Це може підтвердити наше припущення про те, що батьки краще зна-

ють та відчувають біологічну дитину, краще знають, яким чином заспокоїти та налаштувати на роботу чи дії її, ніж прийомну.

Таким чином, усередині цієї групи були виявлені статистично значимі відмінності за шкалами: «рішення про прийомну дитину» на рівні значимості $p < 0,000$, «прийняття дитини» на рівні значимості $p < 0,000$, «очікування від дитини» на рівні значимості $p < 0,028$, «впевненість у собі» на рівні значимості $p < 0,004$, «лабільність методів виховання» на рівні значимості $p < 0,050$, «пріоритетність потреб дитини» на рівні значимості $p < 0,000$,

«вміння заспокоїти дитину» на рівні значимості $p < 0,009$, «вміння налаштувати на роботу чи дії» на рівні значимості $p < 0,001$, «вміння планування та управління» на рівні значимості $p < 0,000$. Достовірно зафіксовано, що батьки групи №2 демонструють значно більші показники у ставленні до біологічної дитини, ніж до прийомної за такими шкалами: «безумовне прийняття дитини», «ставлення до себе, як до батьків», «вміння впливати на стан дитини», «рішення про прийомну дитину», «прийняття дитини», «очікування від дитини», «впевненість у собі», «лабільність методів виховання», «пріоритетність потреб дитини», «вміння заспокоїти дитину», «вміння налаштувати на роботу чи дії» та «вміння планування та управління» [4].

Така сама процедура була проведена і для порівняння між собою експериментальної групи №1 та експериментальної групи №2, в результаті чого були виявлені відмінності за такими шкалами: «безумовне прийняття дитини» $X_{\text{сер.}} = 28,40$ в експериментальній групі №2 та $X_{\text{сер.}} = 12,60$ – у групі №3; «ставлення до себе, як до батьків» $X_{\text{сер.}} = 27,80$ та $X_{\text{сер.}} = 13,20$ відповідно; «надання емоційної підтримки» $X_{\text{сер.}} = 28,20$ в експериментальній групі №2 та $X_{\text{сер.}} = 12,80$ у експериментальної групи №3; «орієнтація на стан дитини при побудові взаємодії» $X_{\text{сер.}} = 28,88$ та $X_{\text{сер.}} = 12,13$; «вміння впливати на стан дитини» $X_{\text{сер.}} = 28,40$ та $X_{\text{сер.}} = 12,60$ відповідно. Результати порівняння отриманих емпіричних даних між експериментальною групою №1 та експериментальною групою №2 відображені на рисунку 1.3.

Отже, при порівнянні показників експериментальної групи №1 та експериментальної групи

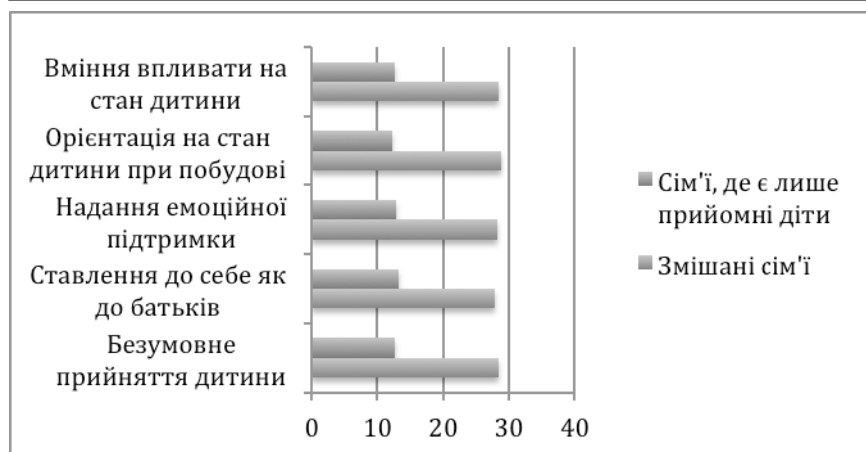

Рис. 1.3. Порівняння результатів дослідження показників між експериментальною групою №1 та експериментальною групою №2 за опитувальником ОДРЕВ

№2, особливу увагу звертає на себе те, що результати за усіма шкалами значною мірою відрізняються між собою, а саме є меншими в експериментальній групі №3. Зокрема, за шкалою «безумовне прийняття дитини» має середнє значення $X_{\text{сер.}} = 28,40$ у експериментальній групі №1 та $X_{\text{сер.}} = 12,60$ у групі №2. Це підтверджує наше припущення відносно того, що батькам, які виховують лише прийомну дитину, на відміну від прийомних, які мають біологічних дітей, значно важче полюбити її такою, якою вона є та приймати її, як безумовну цінність. Це може пояснюватися зокрема тим, що прийомні батьки, які не мають біологічних дітей, стосовно прийомних мають ідеалізоване уявлення та бачення того, якою вона буде, проте, дитина приходить у сім'ю зі сформованими особливостями, до чого прийомні батьки не завжди підготовлені та можуть мати бажання щось змінити або відкорегувати відповідно до своїх уявлень. Також, це можна пояснити тим, що сім'ї, які беруть на виховання прийомну дитину, маючи біологічну, мають уявлення про те, що дитина є сама по собі особистістю з певними характеристиками, поведінкою та може мати свої особливості, які не залежать від них.

Відмінність за другою шкалою «ставлення до себе, як до батьків», яка має $X_{\text{сер.}} = 27,80$ у експериментальній групі №1 та $X_{\text{сер.}} = 13,20$ – групі №2 може означати, що у прийомних батьків, які мають досвід виховання біологічних дітей, існує впевненість у тому, що вони зможуть вирішити більшість проблем, пов'язаних із вихованням та навчанням дитини. А батьки, які виховують прийомну дитину, можуть не відчувати впевненість у цьому через те, що виховання дітей може виявитися важчим, ніж вони очікували та уявляли.

Наступними можна проаналізувати відмінності за шкалами: «вміння впливати на стан дити-

ни», яка має середнє значення експериментальної групи №1 $X_{\text{сер.}} = 28,20$ та $X_{\text{сер.}} = 12,80$ – експериментальної групи №2 та «орієнтація на стан дитини при побудові взаємодії» $X_{\text{сер.}} = 28,88$ та $X_{\text{сер.}} = 12,13$. Це може підтверджувати, що прийомні батьки, які виховують біологічну дитину легше можуть заспокоїти або перелаштувати дитину на інші заняття, відчуваючи, що саме необхідно дитині, маючи досвід подібних ситуацій у взаємодії з біологічною. А коли у батьків такий

досвід відсутній, виховання прийомних дітей може виявитися складнішим.

Далі необхідно розглянути відмінності за шкалою: «надання емоційної підтримки», яка має середні значення експериментальної групи №1 $X_{\text{сер.}} = 28,40$ та експериментальної групи №2 $X_{\text{сер.}} = 12,60$. Це може свідчити про те, що батьки, які виховують лише прийомну дитину можуть боятися «розбалувати» дитину, якщо заохочуватимуть усі її незначні досягнення. А прийомні батьки, які виховують біологічних дітей, частіше використовують методи заохочення стосовно прийомної дитини та виражають їм свою підтримку.

Таким чином, були виявлені наступні статистично значимі відмінності за шкалами: «безумовне прийняття дитини» на рівні значимості $p < 0,000$, «ставлення до себе, як до батьків» на рівні значимості $p < 0,000$, «надання емоційної підтримки» на рівні значимості $p < 0,000$, «орієнтація на стан дитини при побудові взаємодії» на рівні значимості $p < 0,000$.

Ідентичне порівняння результатів дослідження «Інтерв'ю» було здійснено між показниками середній значень прийомних батьків, які виховують прийомних та біологічних дітей – експериментальної групи №1 та батьків, які виховують лише прийомних дітей – експериментальної групи №2. Цікаво зазначити, що показники двох груп відрізняються майже за усіма шкалами. Звертають на себе увагу ті показники, які відрізняються між ними за такими шкалами: «прийняття дитини» $X_{\text{сер.}} = 26,45$ у експериментальній групі №1 та $X_{\text{сер.}} = 14,55$ у експериментальній групі №2 відповідно; «очікування від дитини» $X_{\text{сер.}} = 29,00$ та $X_{\text{сер.}} = 12,00$; «впевненість у собі» $X_{\text{сер.}} = 26,28$ та $X_{\text{сер.}} = 14,73$; «самокритичність» $X_{\text{сер.}} = 27,65$ та $X_{\text{сер.}} = 13,35$; «вираження

емоційної підтримки дитині» $X_{\text{сер.}} = 28,53$ та $X_{\text{сер.}} = 12,48$; «пріоритетність потреб дитини» $X_{\text{сер.}} = 26,45$ та $X_{\text{сер.}} = 14,55$; «вміння заспокоїти дитину» $X_{\text{сер.}} = 25,30$ та $X_{\text{сер.}} = 15,70$; «вміння налаштувати на роботу чи дії» $X_{\text{сер.}} = 26,10$ та $X_{\text{сер.}} = 14,90$; «вміння планування та управління» $X_{\text{сер.}} = 24,00$ та $X_{\text{сер.}} = 17,00$ відповідно.

Результати порівняння отриманих емпіричних даних стосовно прийомних та біологічних дітей у експериментальній групі №2 відображені на рисунку 1.4.

Таким чином, високі показники за усіма шкалами в експериментальній групі №1 та низькі показники у групі №2 можуть підтвердити наше припущення про те, що досвід виховання біологічних дітей має велике значення та впливає на те, як батьки ставляться та сприймають прийомну дитину. Можна спостерігати, що батьки, які виховують лише прийомну дитину у порівнянні з батьками, які виховують біологічну та прийомну, значно менше можуть приймати дитину, як безумовну цінність. Відповідно, у перших набагато менший рівень впевненості у собі та самокритичності. Їм набагато важче буває емоційно підтримувати дитину та виразити їй свою підтримку тощо [3, 9].

Отже, необхідно зазначити, що при порівнянні експериментальної групи №1 та експериментальної групи №2 були виявлені статистично значимі відмінності за шкалами: «прийняття дитини» на рівні значимості $p < 0,001$, «очікування від дитини» на рівні значимості $p < 0,000$, «впевненість у собі» на рівні значимості $p < 0,000$, «самокритичність» на рівні значимості $p < 0,000$, «вираження емоційної підтримки дитині» на рівні значимості $p < 0,000$, «пріоритетність потреб дитини» на рівні значимості $p < 0,001$, «вміння заспокоїти дитину» на рівні значимості $p < 0,009$, «вміння налаштувати на роботу чи дії» на рівні значимості $p < 0,001$, «вміння планування та управління» на рівні значимості $p < 0,270$. Достовірно зафіксовано, що батьки групи №1 демонструють значно більші показники стосовно прийомної дитини, ніж група №2 за такими шкалами: «прийняття дитини», «очікування від дитини», «впевненість у собі», «самокритичність», «вираження емоційної підтримки дитині», «пріоритетність потреб дитини», «вміння заспо-

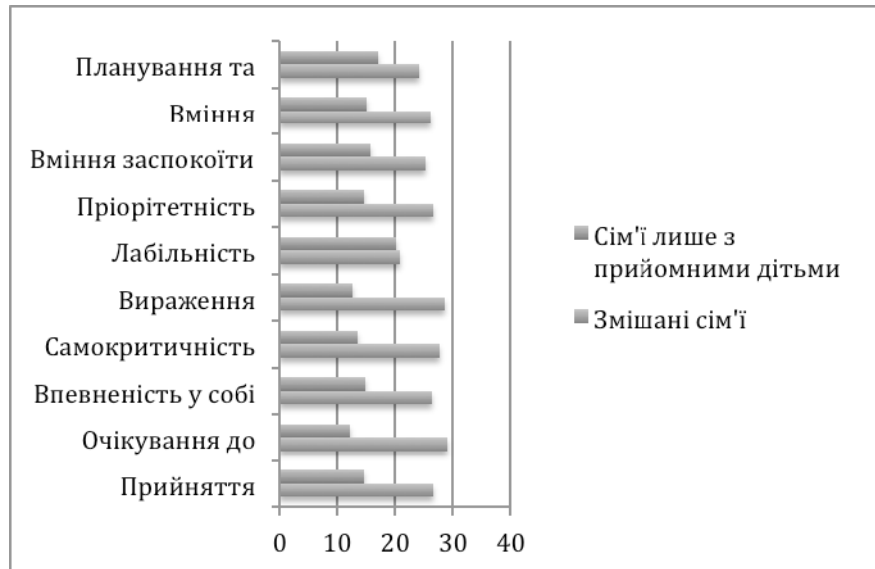

Рис. 1.4. Порівняння результатів дослідження за «Інтерв'ю» між експериментальною групою №1 та групою №2

коїти дитину», «вміння налаштувати на роботу чи дії», «вміння планування та управління».

Таким чином, порівняння показників між групами сімей, які ми досліджували, дало змогу виявити основні відмінності між ними та підтвердило виділені у ході теоретичного аналізу особливості прийомних батьків, які впливають на рівень усвідомлення себе батьками [6].

Отже, при порівнянні сімей, особливу увагу звернули на себе відмінності, які значною мірою відрізняються у прийомних сім'ях, які виховують біологічних та прийомних дітей, та виявилися вищими відносно біологічної дитини. Це засвідчує наступне: батькам важче приймати прийомну дитину такою, якою вона є та викликає у них бажання щось у ній змінювати через те, що дитина потрапляє у сім'ю з певними особливостями та потребами; виховання прийомної дитини виявляється важчим за виховання біологічної, тому у батьків виникає невпевненість у собі; батькам виявляється важче заспокоїти прийомну дитину через те, що вони не завжди можуть зрозуміти її потреби, як у випадку з біологічною; очікування, які батьки покладають на прийомну дитину не завжди відповідають можливостям та особливостям прийомної дитини, через що у батьків може виникати почуття, що прийомна дитини не задовольняє їх вимоги та в результаті, може засмучувати їх; у батьків присутня невідповідність використання методів заохочення та покарання стосовно прийомної дитини через те, що вони бояться «розбалувати» або навпаки, «заякати» дитину, що може призвести у майбутньому до того, що дитина не розумітиме, коли вона робить все правильно, а коли

ні; батькам виявляється важче заспокоювати, планувати та налаштовувати на роботу прийомну дитину через те, що вони гірше її відчують, ніж біологічну. Таким чином, описані результати підтвердили, що у прийомних сім'ях присутня диференціація ставлення відносно прийомних та біологічних дітей, що може негативно впливати на рівень усвідомлення подружжям прийомного батьківства та вимагає подальшої роботи з такими сім'ями для підвищення показників у них відносно прийомної дитини [7].

Аналогічно, аналіз порівняння показників між прийомними сім'ями, які виховують прийомних та біологічних дітей та сім'ями, які виховують лише прийомних дітей виявив значущі відмінності за всіма шкалами. Зокрема, вищі у сімей з біологічними та прийомними дітьми та нижчими – у сімей з прийомними. Це може означати, що батьки, які виховують лише прийомних дітей мають ідеалізоване уявлення про дітей загалом та не завжди готові змінювати його та приймати дитину, як цінність відповідно до її особливостей; не маючи досвіду виховання дітей, у прийомних батьків відслідковується невпевненість у собі як батьках; виховання дітей виявляється важчим, ніж вони очікували; прийомні батьки не завжди використовують відповідні та адекватні методи у вихованні дітей також через те, що не мали досвіду виховання дітей на відміну від прийомних сімей з біологічними дітьми.

На основі дослідження можна зробити такі висновки, що сім'ї, які виховують крім прийомних дітей ще й біологічних, у таких сім'ях показники за всіма шкалами є вищими, що свідчить про позитивний вплив на усвідомлення подруж-

жям прийомного батьківства. Усі ці результати дають змогу у подальшому розробити програму проблемно-орієнтованого тренінгу для прийомних батьків із врахуванням отриманих результатів, що покращить рівень усвідомлення подружжям прийомного батьківства та сприятиме гармонійному функціонуванню прийомних сімей, які виховують біологічних та прийомних дітей та загалом розвитку прийомних сімей.

Список використаних джерел

1. Захарова Е.И. Исследование особенностей эмоциональной стороны детско-родительского взаимодействия / Е.И. Захарова // Журнал практического психолога. — 1996. — №6.
2. Захарова Е.И., Карабанова О.А. Диагностика характера детско-родительских отношений в пропе на совместную деятельность / Е.И. Захарова, О.А. Карабанова // Психолог в детском саду. — 2002. — №1
3. Белановский С.А. Глубокое интервью : учебное пособие / С.А. Белановский. — М.: Никколо-Медиа, 2001. — 320 с.]
4. Бажин Е.Ф. и др. Метод исследования субъективного контроля / Е.Ф. Бажин // Психологический журнал. — 1984. — Т.5. — №3. — С. 152—162.
5. Лидерс А.Г. Психологическое обследование семьи : учеб. пособие—практикум для студ. фак. психологии высш. учеб. заведений / А.Г. Лидерс. — 3-е изд., стер. — М. : Издательский центр «Академия», 2008. — 432 с.
6. Овчарова Р.В. Родительство как психологический феномен: учебное пособие / Р.В. Овчарова. — М.: Московский психолого-социальный институт, 2006. — 496 с.
7. Овчарова Р.В. Психологическое сопровождение родительства / Р.В. Овчарова. — М.: Изд-во Института психотерапии, 2003. — 319 с.
8. The Fokused interview. A Manual of Problems and Procedures by Robert K.Merton, Marjorie Fiske, Patricia L.Kendall. The Free Press, Glencoe, Illinois.
9. Lamb M.E., ed. The Role of the Father in Child Development. 3 ed., NY, 1997.
10. Lois R. Melina — «Raising adopted children», Ch. 12. 1998, USA.

В статье описываются результаты исследования социально-психологических особенностей приемных родителей. Представлен сравнительный анализ показателей между семьями, которые воспитывают приемных и биологических детей и семьями, которые воспитывают только приемных детей, а также разницу в семьях относительно приемных и биологических детей. Выделены и описаны значительные отличия между такими семьями.

Ключевые слова: приемная семья, социально-психологические особенности приемных родителей, процесс осознания приемного родительства.

In the article describes the results of research on the socio-psychological osobesnostey adoptive parents. A comparative analysis of the indicators between families who are raising foster and biological children and families who are raising adopted children just as well as the difference in relative foster families and biological children. Identified and described significant differences between these families.

Keywords: foster family, social and psychological characteristics of the adoptive parents, foster awareness of the process of parenting.